

ЛІТОГРАФІЇ М. І. ПАРХОМЕНКА: РОМАНТИКА ТА ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Спасскова О. П.

ВСТУП

Михайло Іванович Пархоменко, графік, живописець, мандрівник, заслужений художник України, член Національної спілки художників України, все своє свідоме життя присвятив мистецтву.

Михайло Пархоменко народився 31 липня 1950 року у місті Краматорськ на Донеччині. Проблема вибору професії майже не стояла перед майбутнім художником, адже він виріс у сім'ї живописців. «Найпершими моїми вчителями у мистецтві були батьки. Батько прищеплював любов до праці та дисципліни, мати розвивала мою фантазію. Безцінний внесок у мій розвиток зробили художники О. В. Москвичов і М. В. Ясиненко. Олександр Москвичов відкрив мені філігранну техніку офорту, а Микола Ясиненко привчив по-філософськи сприймати дійсність», – згадує Михайло Пархоменко про своїх перших вчителів¹.

Мистецьку освіту він отримав в Українському поліграфічному інституті імені Івана Федорова у Львові, де навчався з 1971 по 1977 роки за фахом «книжкова ілюстрація» на заочному відділенні. Художник із теплотою згадує це місто, до якого неодноразово повертався: «Я люблю Львів. Люблю ходити вечорами його вулицями, де кожен камінь – історія, а архітектурні ансамблі стали класикою. Можу годинами малювати суворі лінії готичного собору або скульптури над декоративними фонтанами на площі Ринок»².

У 1972 році Михайло Пархоменко переїхав до Донецька, де почав працювати на Донецькому художньо-виробничому комбінаті. Згодом, у 1977 році, він був прийнятий до Спілки художників України. У ці роки художник працює в техніці літографії. Вибір техніки Михайло Пархоменко пояснює наступним чином: «Олійними фарбами я писав до вступу в інститут. Я знаю цю школу, її батько мені передав. А графіка – це інші можливості. Тут в один аркуш можна помістити

¹ Михайло Пархоменко. Графіка, живопис, скульптура: художній альбом / упоряд. Г. Васькевич, В. Левчук, М. Чепульська. Одеса : Бондаренко М. О., 2024. 424 с.

² Юліна В. І дим вітчизни... Вечірній Донецьк. 1976. 12 липня. (№ 163 (925)). С. 45.

дуже багато різних сюжетів, планів, подій, і це ближче до мого характеру, я мандрівник. Графіку можна порівняти з характером сучасного життя – графіка мобільніша»³.

У 1984 році художник переїжджає в Одесу, де починає працювати на пасажирських суднах Чорноморського морського пароплавства. Це відкриває йому шлях до омріяних подорожей, починається нова сторінка життя. Але в цьому дописі ми б хотіли розглянути художні твори донецького періоду, те, як автор бачив та відображав у графіці свою малу батьківщину.

1. Відображення Донеччини у гравюрах М. І. Пархоменка

Серія літографій «Донбас трудовий» (1976–1977 рр.). Величезні заводи, гідроелектростанції, шахти – все це наслідки політики масштабної індустріалізації, яка була запроваджена радянською владою. Здається, ніколи ще в історії людства мистецтво так детально не розповідало про працю, про виробництво, створюючи культ важкої промисловості та зусиль людей. У СРСР тема виробництва була однією з найголовніших. Взаємодія мистецтва та промисловості стала однією з провідних ліній соцреалізму та радянської образотворчої культури. Сплеск інтересу до індустріального пейзажу XX століття – це час нових масштабних будівництв і значних наукових відкриттів. Індустріальна тема розглядається художниками не лише як відгук на ідеологічне, соціальне замовлення, а і як нагальна потреба самих художників, які у жанрі промислового пейзажу відображали етичні, естетичні, громадянські мотиви.

Тож не оминула ця тема й Михайла Пархоменка, молодого художника з Донеччини, який не просто виконував соціальне замовлення, а й намагався таким чином передати любов до рідного краю, своєї малої батьківщини. Творчі відрядження на заводи, у шахтарські містечка та на масштабні будівництва давали змогу на власні очі побачити суть індустріалізації, але водночас донбаське коріння художника дозволяло йому показати її з власного погляду.

Серія «Донбас трудовий» складається з шести вертикальних літографій розміром 72 x 42 см, які були створені в період між 1976 та 1977 роками. Графіка як вид мистецтва сама по собі більш стримана і «серйозніша», ніж живопис, що дуже вдало підходить для створення робіт на промислову тематику. Тут не обов'язково використовувати яскраві фарби, а можна лише за допомогою чітких ліній передати

³ Михайло Пархоменко. Графіка, живопис, скульптура: художній альбом / упоряд. Г. Васькевич, В. Левчук, М. Чепульська. Одеса : Бондаренко М. О., 2024. 424 с.

конструкцію зображуваних предметів. Водночас створення композицій у техніці літографії надало роботам особливої м'якості, незважаючи на доволі сувору тему.

У графічному аркуші «**Синій птах**» (Іл. 1.) головним героєм виступає зварювальник. Його силует проступає на тлі умовного «птаха», що виник із потоку іскор від зварювального апарата. Головний герой та птах розташовані у верхній частині композиції, немовби підносячись над містом та великим будівництвом, що відбувається внизу.

Назва графічного твору є спорідненою з драмою-феєрією бельгійського драматурга Моріса Метерлінка «Синій птах». П'єса пронизана почуттям віри в людину, яка завдяки своїм науково-технічним, а головне – душевним здобуткам стає господарем власної долі, а синій птах стає символом щастя, істини та добра. «Пошук щастя – один із вирішальних чинників існування людини новітнього часу. <...> Це маленьке слово стало надзвичайно багато важити у свідомості цивілізованої людини, проте тільки М. Метерлінк зумів знайти цей чарівний образ-символ, багатозначний, заряджений внутрішньо суперечливими смислами, який визначає ціле гроно мотивів наших учинків», – пише український філолог, літературознавець О. В. Пронкевич⁴. Таким чином, в обох творах чітко простежуються оптимістичні тенденції – віра в майбутнє, у науковий прогрес, кращу долю людини.

Отже, головний герой – зварювальник, власноруч буде світле майбутнє як своє, так і свого міста, своєї країни. Але оскільки ідеологія Радянського Союзу була не про особистість, а про колектив, то й у графічній композиції довкола вирує життя. Якщо уважно придивитися, на тлі величезного індустріального об'єкта зображено безліч маленьких темних силуетів, які зайняті своєю частинкою загальної справи. Так само і внизу аркуша, в умовному донецькому місті вирує життя – працює залізниця, підйомні крани, екскаватори та інша техніка.

Загальна композиція літографії гармонійна, симетрична, гарно збалансована як за вертикаллю, так і за горизонталлю. Художник майстерно справляється з чергуванням чорно-білих плям.

Наступний твір із серії – «**Рибальські зорі**» (Іл. 2.) показує нам зовсім іншу сторону Донецької області, адже це не лише промислова міць України, а й морський регіон.

Аркуш чітко ділиться навпіл – вертикаль знизу та сферична форма зверху створюють образ постаменту, що прославляє важку працю рибалок. Водночас композицію можна розділити на підводний та наш світи. У нижній частині глядач бачить природне різноманіття Азовського

⁴ Пронкевич О. В. «Нова драма» кінця XIX – початку XX ст. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 140 с.

моря – риб, крабів, медуз, мушлі та водорості, але є й нагадування про небезпеку морської стихії – частина затонулого корабля. У верхній частині ми бачимо атрибути рибальського промислу – кораблі, човни, рибальську сітку з впійманою рибою та самих рибалок.

Лл. 1. М. Пархоменко. Синій птах. Літографія. 72x42. 1976-1977. Приватна колекція художника

Лл. 2. М. Пархоменко. Рибальські зорі. Літографія. 72x42. 1976-1977. Приватна колекція художника

Інший аркуш із серії має назву «**Пори року**» (Лл. 3.) і знову показує нам нову сторону Донецької області, а саме аграрну. Таким чином художник демонструє нам, глядачам, що його рідний край багатий не лише на родовища корисних копалин, а й на легендарний український чорнозем.

Композиція графічного аркуша нагадує Світове дерево. В нижній частині ми бачимо коріння, яке глибоко вростає в землю. В середній частині, на стовбурі умовного дерева, зображено сільське життя Донеччини. Тут і комбайн «Нива», що збирає врожай, і стадо корів, за яким доглядає молода дівчина, і фрагменти простого сільського життя, як-от баяніст, якого зібралися послухати місцеві жителі. Завдяки великій деталізації все це цікаво розглядати. Також напрошується паралель зі світовим дровом скандинавської міфології Іггдрасіллем,

адже там світ людей Мідгард теж був посеред дерева. «У скандинавській традиції світовим деревом є ясен Ігдрасілл – «Світовий Ясен». Згідно з «Молодшою Еддою», це гігантське ясенове дерево підтримує дев'ять світів, включаючи Мідгард (світ людей), Асгард (світ богів) і Ніфльгейм (підземний світ). Ігдрасілл вважається «віссю Всесвіту»: його коріння сягає різних світових осей, а крона підноситься до небес. Це дерево уособлює цикл життя і смерті»⁵.

Верхня частина композиції зображує неоціненні дари щедрої української землі, а саме снопи пшениці та крону яблуні, що рясно всипана плодами. Також трохи нижче зображена кукурудза та апарат для доїння корів. Таким чином, назва літографії «Пори року» вказує саме на важливість зміни сезонів для людей, що працюють на землі й чие життя повністю залежить від примх природи.

Літографія «**Коріння землі**» (Іл. 4.) зображує головний промисел Донеччини – шахтарську справу. В центрі, знизу догори, тягнеться вертикальний шахтний стовбур, навколо якого й формується увесь сюжет композиції. Внизу з підземних вод, немовби острів, виступає фрагмент землі з корисними копалинами. І дійсно, якщо ретельно розглянути зображення, то можна помітити дивовижний підземний світ зі скам'янілою папороттю, амонітами та навіть птеродактилем.

Але, звичайно, головними героями твору залишаються шахтарі, які невпинно працюють під землею, завантажуючи вагонетки вугіллям. Так само ми можемо побачити робітників і у верхній частині аркуша. Тут теж продовжується невпинна праця. У той час як одні шахтарі виходять із забою, інші заходять на зміну. Складна шахтарська справа триває.

Тема шахтарів продовжується й у літографії «**Шахтарське свято**» (Іл. 5.). Композиційно художник знову розділяє аркуш на дві частини, тобто на два світи: підземний, шахтарський світ і надземний світ багатих і гарних міст Донеччини. Важка шахтарська праця, що показана у нижній частині, якраз і забезпечує розквіт, у прямому і переносному сенсі, міста. Адже над містом на честь шахтарського свята розлітаються феєрверки, що перетворюються на букети квітів. Також можемо згадати, що колись Донецьк мав прекрасну назву «Місто троянд». Художник наочно показує, що все місто з його проспектами, парками, постаментами, мостами, набережними, театрами, бібліотеками, заводами та іншими будівлями залежить від важкої праці шахтарів.

⁵ Ясиновська Н. Концепція «Світового дерева» у різних традиціях. *Сховище Сили*. 2025. № 4. С. 17–20.

**Лл. 3. М. Пархоменко.
Пори року. Літографія.
72x42. 1976–1977. Приватна
колекція художника**

**Лл. 4. М. Пархоменко.
Коріння Землі. Літографія.
72x42. 1976–1977. Приватна
колекція художника**

Останній графічний аркуш із серії має назву «**Народження вогню**» (Лл. 6.) та зображує важку працю сталеварів. У центрі композиції зображена сталеплавильна піч, з якої витікає рідкий метал. Художник детально та скрупульозно передає деталі та конструкцію складної техніки: гвинтики, заклепки, важелі та інше. І навколо виробництва немовби дійсно палає вогонь, але не небезпечний, а контрольований людською працею.

Таким чином, у серії літографій «Донбас трудовий» Михайлу Пархоменку дійсно вдалося показати велике різноманіття робітничих професій Донецького краю, але водночас це було не просто виконання державного замовлення від радянської влади. Видно, що художник підходить до кожної теми з великою любов'ю і теплою, дійсно цікавлячись особливостями тієї чи іншої професії, майстерно використовуючи можливості складної техніки літографії та створюючи унікальні сюжетні композиції.

Продовжується тема Донеччини у **триптиху «Канал Дніпро-Донбас»** (Лл. 7.), який було створено у 1977 році в техніці літографії. За цей твір молодий, 27-річний художник отримав першу премію на Всеукраїнському конкурсі молодих художників «Молоді художники України – 60-річчя Жовтня».

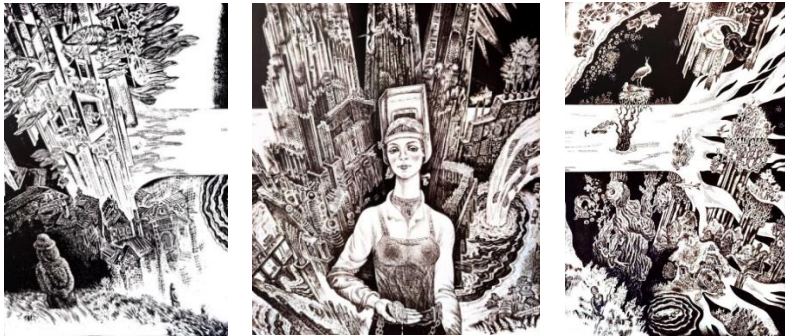

**Лл. 5. М. Пархоменко.
Шахтарське свято. Літографія.
72x42. 1976-1977. Приватна
колекція художника**

**Лл. 6. М. Пархоменко.
Народження вогню.
Літографія. 72x42. 1976-1977.
Приватна колекція художника**

Канал Дніпро-Донбас – це штучна водойма, будівництво якої було розпочато у 1969 році для сполучення річок Дніпра та Сіверського Дінця, через обміління останньої. І, звичайно, чергове масштабне будівництво не залишилось непоміченим для молодого донецького художника. Але якщо уважно придивитися до роботи Михайла Пархоменка, то складається враження, що це насамперед ода водній стихії, а вже потім – людській праці, яка намагається її підкорити.

**Лл. 7. М. Пархоменко. Триптих «Канал Дніпро-Донбас».
Бічна частина «Відродження». 58x45. Центральна частина
«Жива вода». 58x51. Бічна частина «Джерела». 58x45.
Літографія. 1977. Приватна колекція художника**

Отже, триптих складається з двох бічних частин – «Відродження» й «Джерела» (обидві мають розмір 58 x 45 см) – та центральної частини «Жива вода» (58 x 51 см). Об'єднавчим мотивом усього твору є річище ріки, яке витікає з бічних частин та стікається у водний басейн по центру. Сам автор так згадує роботу над триптихом: «Приїхав на комсомольську будову, на ту дільницю, де працювали мої земляки. Траса пролягала через кукурудзяне поле. Ще тільки канаву копають, а в небі вже кружляють птахи – ніби відчули, що прийде у степ вода, настане життя. Багато було серед будівельників дівчат. Так і народився образ господині води».

У центральній частині «Жива вода» перед глядачем постає збірний образ молодой робітниці. Але це не уніфікований радянський образ комсомолки, Михайло Пархоменко надає їй особистих рис: по-перше, варто звернути увагу на комір вишиванки, що видніється з-під робочої уніформи. Отже, ми сміливо можемо зауважити, що героїня графічного твору чітко визначає себе україркою, попри космополітичну політику Радянського Союзу; по-друге, в руці дівчина тримає відкриту мушлю з перлиною. Цю невеличку деталь легко можна не помітити, але насправді вона надає роботі глибшого сенсу, ніж можна було побачити спочатку. Художниця Наталя Лоза зазначає, що «Мушлі на картинах – символ родючості та достатку, відродження і мандрівок»⁶. Також на аналогію одразу напрошується інший персонаж художніх творів, пов'язаний із водною стихією та мушлею, а саме Афродіта, або Венера в римській традиції. Тобто перед нами постає сучасна богиня краси та кохання в образі звичайної жінки. Так, вона вже емансипована, вона має рівні права з чоловіком, але все одно дарує життя за допомогою лейтмотиву твору – води.

Також окремо варто зазначити тло, на якому зображена героїня. Це величне, футуристичне місто-фабрика-завод, якому мало місця в окреслених рамках, і ми лише можемо уявити, як воно продовжується далі й далі у просторі, не обмеженому аркушем. Це сучасний мегаполіс, який постає із води. На кшталт Нью-Йорка, з відомими на весь світ хмарочосами Крайслер-білдінг та Емпайр-стейт-білдінг виконаними у стилі ар-деко. Або ж вежі величного собору Святого Сімейства авторства Гауді, який, до речі, й досі не добудований. Вирішувати глядачам. Єдине, що точно не можна заперечувати, – це масштаб показаного будівництва. Вражає також і деталізація, з якою показана архітектура.

⁶ Лоза Н. А. Використання символів і алегорій у створенні художнього образу композиції натюрморту: «Простір і час». Методичні рекомендації. Одеса, 2017. 73 с.

Бічні ж частини триптиха покликані немовби поєднати за допомогою водної стихії минуле з майбутнім. У літографії «Відродження» перше, на що звертаєш увагу, – це кам'яні, або так звані скіфські баби. Вони височіють над степом, немовби сторонні спостерігачі, які непідвладні часу. «Кам'яні статуї використовували також як позначки межі, придорожні знаки. <...> Проте язичники теж поклонялися їм. Наші предки вірили, що жертвоприношення таким ідолам допоможе у дітонародженні та сприятиме родючості землі»⁷. Але в центрі сюжету все ж таки показано розвиток і зміни. Ми бачимо, як зі стареньких кам'яних будиночків, які покриті черепицею, виростають сучасні багатоповерхові будинки. Але це теж відбувається лише завдяки водній стихії, яка пронизує, омиває архітектуру, створюючи враження, що це не звичайне місто, а казкове підводне царство.

Частина «Джерела» теж має декілька рівнів прочитання. Михайло Пархоменко приділяє увагу підводному світу, перед нами постають різні річкові тварини та рослини. Але, попри життєдайну силу води, стихію, з якої постало все живе на нашій планеті, не слід забувати й про її руйнівну силу. Якщо придивитись, то ми побачимо затоплені будинки та навіть церкву. Тут слід згадати, що великі будови комунізму дуже часто нехтували загальнолюдськими, гуманістичними та моральними принципами: так, при будівництвах ГЕС або водосховищ затоплювалися села та містечка, які «ставали на шляху прогресу». Та все ж таки робота несе позитивний сенс. В її центрі, на вершечку затопленого дерева, збереглося гніздо з парою лелек, які є одним із символів України, а також несуть багато інших гарних сенсів. Наприклад, в Україні здавна вважалося, що двір, у якому оселився лелека, є щасливим.

Диптих «Шахтарські будні» (Іл. 8.) (кожна частина 51 x 66 см), теж виконаний у техніці літографії, продовжує тему поєднання минулого та майбутнього людської цивілізації. Частина «Пласти часу» своїм сюжетом нагадує нам літографію художника «Коріння Землі» із серії «Донбас трудовий». Пархоменко за допомогою персонажів-шаhtarів, які невпинно працюють під землею, відкриває завісу тасмниці прадавньої історії. Так, на глядачів порожніми зіницями дивиться череп динозавра з роду трицератопсів, які панували на цих землях задовго до людей. І дійсно, донецька земля багата на різні викопні рештки та геологічні дива прадавніх епох, таких як кам'яновугільний, пермський, крейдовий періоди та інші. Ніхто не знає, що й досі заховано під ґрунтом.

⁷ Кам'яні баби зі степу. Хто і навіщо встановлював антропоморфні скульптури у степовій зоні. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (дата звернення: 15.03.2026).

Друга ж частина диптиха, «Наші старті», показує радянську дійсність чи, скоріше, прагнення радянських людей. Звичайно, у другій половині 70-х років, коли були створені графічні твори Пархоменка, вже мало хто вірив у побудову всесвітнього комунізму, як це було у 20-30-х роках. Та все ж таки були й свої здобутки, які потрібно було висвітлювати у державних замовленнях. У творі присутнє символічне зображення досягнень людської праці: шахтарська бурова установка націлена в небо, а не вглиб землі. Вона вказує на космічну ракету, яка уособлює радянську космічну програму, що дійсно мала вагомий внесок у світову науку. Водночас у центрі твору присутнє зображення античної колони іонічного ордера, яка є символом здобутків європейської культури, побудованої на античності. І, звичайно, український народ, який представлений тут портретною галереєю шахтарів, що замріяно дивляться в небо, теж зробив свій внесок у розвиток європейської цивілізації.

Іл. 8. М. Пархоменко. Диптих «Шахтарські будні».
Пласти часу. 51x66. Наші старті. 51x66. Літографія. 1977.
Приватна колекція художника

2. Історії жителів Донеччини очима художника

Цикл із п'яти літографій «Герої землі Донецької», створений у 1977 – 1978 роках, відкриває графічний аркуш, присвячений українському художнику, майстерному пейзажисту **Архипу Куїнджі** (Іл. 9.), уродженцю північного Приазов'я (сучасне м. Маріуполь), нащадку грецьких колоністів. Михайло Пархоменко зображує художника у поважному віці. Він стоїть перед мольбертом, тримаючи пензлі та палітру. Але більш цікавими атрибутами художника, які помітить лише уважний глядач, є фрагменти його картин. Так, на палітрі можна впізнати

картину «Українська ніч» 1876 року, а позаду художника зображені місяць та місячна доріжка на воді – візитна картка митця, яка зустрічається в багатьох його роботах, наприклад, «Місячна ніч на Дніпрі» (1880 р.). Сучасники згадували, що зображення світла в картинах Куїнджі настільки вражало, що багато хто шукав технологічні хитрощі цієї «оптичної ілюзії», але знаходив лише майстерність живописця. «Блискучий сріблясто-зеленуватий диск місяця залив своїм таємничим фосфоресцюючим світлом занурену в нічний спокій землю. Воно було таке сильне, що деякі з глядачів намагалися зазирнути за картину, щоб знайти там ліхтар чи лампу. Але лампи не виявлялося, а місяць продовжував випромінювати своє дивовижне, таємниче світло», – пише професор Володимир Білецький⁸.

У нашому сьогоденні, під час війни, коли ворог намагається позбавити українців не лише життя, але й історичної та культурної спадщини, особливо важливо підкреслювати приналежність видатних українських митців саме українській землі. Тим паче, що мало хто з такою любов'ю та майстерністю, як Куїнджі, зміг передати красу української природи.

Лл. 9. М. Пархоменко. Художник Архип Куїнджі. 50x71. Літографія. 1977–1978. Приватна колекція художника

Наступним видатним українцем, вихідцем із Донеччини (з Приазов'я), хто отримав честь бути зображеним у цьому циклі, став видатний дослідник, гідрограф **Георгій Седов** (Лл. 10.). Мандрівник прославився своєю експедицією на Північний полюс. Саме цій подорожі й присвячено літографію. Унизу аркуша міститься табличка з написом «Експедиція

⁸ Білецький В. Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. 216 с.

Седова. 1913 р.». Хоча насправді експедиція тривала з 1912 по 1914 роки. Шхуна «Святий великомученик Фока», яка також зображена на роботі, вийшла з порту Архангельська курсом на Нову Землю, а потім на Землю Франца-Йосифа. У 1913 році, біля північного краю Нової Землі, в Баренцовому морі, Седовим був відкритий мис, названий Дриженко на честь Ф. Дриженка, вченого-гідрографа та вчителя мандрівника. Але, на жаль, основна місія дослідника залишилася нездійсненою. Він загинув у 1914 році, так і не доставшись Північного полюса.

Іл. 10. М. Пархоменко. Дослідник Півночі Георгій Седов. 71x40. Літографія. 1977-1978. Приватна колекція художника

У графічному аркуші, присвяченому видатному земляку, художник віддає шану його сміливості й бажанню йти вперед усупереч усім перепонам. «Георгій Седов ніколи не здавався. Ніколи не відступав перед будь-якими труднощами, і цей свій головний шлях він пройшов до кінця. Після загибелі ім'я Георгія Седова перетворилося на легенду», – зазначає Володимир Білецький⁹. Тим паче, що в ті часи подорожі на Північний полюс та відкриття нових північних морських

⁹ Білецький В. Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. 216 с.

торгових шляхів були дуже небезпечними, й мало хто повертався звідти живим. На жаль, історія знає дуже багато таких прикладів.

Водночас Пархоменко показує, наскільки сильно все змінилося за доволі короткий проміжок часу. Зверху зображено радянський атомний криголам «Арктика», спущений на воду у 1972 році, який став першим в історії морським судном, що досягло Північного полюса в надводному плаванні. Художник робить акцент на тому, що те, чого не зміг досягти Седов у зв'язку зі слабкими технологічними можливостями того часу, все ж таки змогли втілити його нащадки.

Інші дві літографії присвячені радянському періоду Донеччини та зображують героїв праці Парасковію Ангеліну та Олексія Стаханова.

Парасковія Ангеліна (Іл. 11.), або Паша, як її звали в народі, прославилася тим, що однією з перших серед жінок вступила на курси трактористів та опанувала нову техніку. «У 1930 стала трактористкою, 1933 очолила першу жіночу тракторну бригаду, засновану нею з ініціативи політвідділу Старобешівської МТС (в той час, як і в наступні роки, на селі не вистачало чоловіків-трактористів, яких призивали на службу в армію водіями танків). Її бригада виконувала виробниче завдання на 210%», – зазначається в Енциклопедії історії України¹⁰. Після чого протягом 26 років, з 1933 по 1959 рік, працювала бригадиркою жіночої тракторної бригади.

Поза сумнівом, залучення жінок до суто «чоловічих» професій було цілеспрямованою пропагандистською кампанією, розпочатою в СРСР через брак робочих рук, і ця ідея знаходила відгук серед жіноцтва. Це був свого роду виклик для жінок, і найгероїчніші образи бралися з тих сфер, які раніше були суто чоловічими, так з'явилися жінкильотчиці, водії, комбайнери тощо. Саме так і виник образ трактористки як сильної, сучасної жінки.

Отже, художник зображує портрет впевненої в собі жінки, яку оточують результати її плідної праці, – все що виросло на обробленій нею землі. Але найголовніший здобуток показано зверху – це інші жінки-трактористки, для яких головна героїня стала прикладом.

Наступним героєм літографій став шахтар **Олексій Стаханов** (Іл. 12), завдяки якому з'явилися такі поняття, як «стахановці» чи «стахановський рух» (соціалістичне змагання в промисловості й сільському господарстві). У 1935 році під час роботи на Донбасі на шахті «Центральна-Ірміне» йому було доручено встановити рекорд видобутку вугілля. Тому в ніч на 31 серпня за 6-годинну зміну він

¹⁰ Марочко В. І. Ангеліна Парасковія Микитівна. Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1: А-В. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Anhelina_P (дата звернення: 15.03.2026).

**Іл. 11. М. Пархоменко. Герой Праці Ангеліна Парасковія.
71x40. Літографія. 1977-1978. Приватна колекція художника**

видобув 102 тонни вугілля, виконавши 14 норм одного шахтаря. «За два дні в газеті «Правда» з'явилася коротка замітка про трудовий подвиг гірника з Кадіївки. У Кремлі одразу зрозуміли ідеологічну важливість цього рекорду. За кілька місяців Стаханова викликали в Москву на Всесоюзну нараду, де був присутній і Сталін. Тут і був створений відомий стахановський рух ударників – і тепер партія вимагала рекордів в усіх галузях виробництва»¹¹.

Михайло Пархоменко зображує Стаханова як чоловіка похилого віку, що згадує своє славетне минуле. Оглядаючись назад, чоловік немовби бачить себе – молодого шахтаря, що працює в копальні. Цікавим є й зображення інших шахтарів, які замість корисних копалин тримають квіти як символ багатства рідної землі. Тим часом на тлі розгортається донецький індустріальний пейзаж: терикони, стволы шахт та місто, над яким яскраво світить сонце.

¹¹ Олексій Стаханов: історія шахтаря. URL: <https://www.dtv.dn.ua/2021/12/16/oleksij-stakhanov-istoriia-shakhtaria/> (дата звернення: 15.03.2026).

**Іл. 12. М. Пархоменко. Шахтар Олексій Стаханов. 50х71.
Літографія. 1977–1978. Приватна колекція художника**

Останнім у циклі став портрет **космонавта Георгія Берегового** (Іл. 13), який довгі роки жив, навчався і працював у місті Єнакієве Донецької області. У 1968 році він здійснив космічний політ на кораблі «Союз–3». У польоті була проведена перша в історії спроба стикування в космосі з безпілотним кораблем «Союз–2» у тіні Землі. «Потім на його плечі лягла відповідальність за весь Центр підготовки космонавтів імені Юрія Олексійовича Гагаріна. Він очолював його з 1972 по 1987 рік. За цей час у Центрі було підготовлено 239 космонавтів, здійснено 38 запусків, розпочато програму міжнародного співробітництва «Інтеркосмос»»¹².

Космічна програма Радянського Союзу зробила вагомий внесок у світову науку. Це і запуск першого у світі супутника, і перша людина у світовій історії, що здійснила політ у космос. Але важливо не забувати, яку важливу роль у цьому відігравали українці: С. Корольов, В. Глушко та інші.

Цікавим рішенням у зображенні Берегового є додавання герою крил, попри космічний скафандр. Таким чином, можна простежити весь шлях людської мрії про підкорення неба, починаючи з міфу про Дедала та Ікара й закінчуючи польотом у космос.

¹² Георгій Тимофійович Береговий. Наукові читання «Дніпровська орбіта». URL: <https://conferences.unaec.dp.ua/dneprorbita-articles/beregovoy.htm> (дата звернення: 15.03.2026).

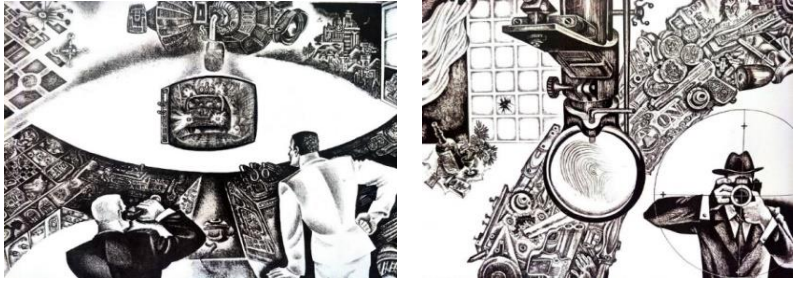

Іл. 13. М. Пархоменко. Космонавт Георгій Береговий. 50х71.
Літографія. 1977–1978. Приватна колекція художника

Тема створення портретів видатних українців, сучасників художника, не полишатиме його і в майбутньому. Друзі, науковці, лікарі, військові в майбутньому будуть відображені не лише в графіці, а й у живописі.

Михайло Пархоменко ніколи не лишався осторонь захопливих тем. Його цікавили власні враження, відчуття та ознайомлення з природою, які він потім міг втілити у творчості. Саме тому, коли у 1978 році йому запропонували постежити за роботою донецьких криміналістів, він не відмовився. Таємниці розслідування, свідком яких став художник, переслідування злочинців та спілкування з підозрюваними надихнули на створення окремих графічних аркушів – так і народився **диптих «Дні та ночі»** (Іл. 14.). Це дві літографії розміром 52 x 65 см. Маю припущення, що тут взнаки дався досвід роботи над книжковою ілюстрацією під час навчання у Львові, адже ці твори вільно можна було б використати під час видання гарного детектива або шпигунсько-пригодницького роману.

Лейтмотивом літографій є тема стеження. У частині «Робочий день криміналіста» головний герой твору стежить за глядачами через об'єктив фотоапарата. Тут же присутній знак прицілу. Чи означає це, що всі ми під підозрою? Невідомо, про який саме злочин іде мова, адже основну площину аркуша займають речові докази, серед яких потрібно знайти відбитки пальців злочинця. Це і розбите скло, безліч холодної та вогнепальної зброї, кулі, коштовні монети, валюта та багато іншого.

Іл. 14. М. Пархоменко. Диптих «Дні та ночі». Робочий день криміналіста. 52х65. Пост номер один. 52х65. Літографія. 1978. Приватна колекція художника

У другій частині диптиха – «Пост номер один» – мотив стеження вбачається ще ясніше. Прямо посеред аркуша вимальовується образ усевидючого ока, у якого замість зіниці монітор, на якому транслюється робота міліції. Тут же зображені чоловіки у формі, які у доволі футуристичному спостережному пункті стежать за подіями на моніторі. Одразу можемо згадати безсмертну класику Джорджа Орвелла – роман «1984» та відому фразу «Старший Брат пильнує за тобою!». Постає питання: чи дійсно художник хотів показати лише роботу міліції, чи все ж таки хотів зобразити загальну тенденцію «шпигуноманії» та стеження, притаманну тоталітарним суспільствам.

Також можна згадати цикл творів під назвою «**Кораблі та зорі**», робота над яким була розпочата у 1975 році, ще до вступу Михайла Пархоменка до Чорноморського морського пароплавства. Цей цикл гравюр описує літературознавиця В. Селецька: «Особливе місце займають морські та космічні подорожі. У масштабному циклі «Кораблі і зорі» звичайні рибалки постають як герої космічних легенд, а кораблі набувають рис фантастичних істот»¹³. Ідея створення графічних аркушів на морську тематику прийшла до художника під час відвідування рибальського господарства «Україна», розташованого на березі Азовського моря. Про цю мандрівку вийшла невелика стаття у газеті «Вечірній Донецьк»: «Гості знайомилися з роботою рибних цехів, виходили в море на риболовецьких траулерах для вилову. Рибалки позували художникам. Часто сеанси малювання влаштовувалися прямо біля води на безлюдному піщаному березі серед

¹³ Селецька В. На човнах мистецьких подорожей Михайла Пархоменка. Образотворче мистецтво. 2025. № 4 (126). С. 70–73.

перевернутих човнів і розкладених для просушування сіток»¹⁴. Отже, Михайло Пархоменко на власні очі зміг побачити нелегку роботу рибалок, які в будь-яку погоду мали виходити в море.

Так з'явилися літографії «Рибалки Азова» (Лл. 15.) (45 x 68 см), де зображено могутніх чоловіків, що витягують риболовецькі сітки на берег; «Веселка понад морем» (Лл. 16.) (64 x 51 см), де показано безліч риболовецьких човнів, які зібрали великий улов риби. Знайшлося місце в циклі літографій і космічній тематиці, яка була дуже популярною у ті роки. Це твори «Я – Земля» (Лл. 17.) (55 x 70 см), де зображено запуск космічного корабля та дві різні епохи в образі жінок: одна у сукні доби Відродження, а інша – у космічному скафандрі; «Першопрохідці» (Лл. 18.) (60 x 50 см), де відображено портрети Миколи Коперника – творця геліоцентричної моделі Сонячної системи, та Юрія Гагаріна – першої людини у світовій історії, що здійснила політ у космос. Таким чином, у циклі «Кораблі та зорі» знайшла відображення тема історії відкриттів та подорожей: спочатку морських, а згодом і космічних.

**Лл. 15. М. Пархоменко.
Рибалки Азова. 45x68.
Літографія. 1975. Приватна
колекція художника**

**Лл. 16. М. Пархоменко.
Веселка понад морем. 64x51.
Літографія. 1975. Приватна
колекція художника**

¹⁴ Михайлов П. Разом з героями. Вечірній Донецьк. 1975. 15 жовтня. (№ 243 (700)). С. 43.

**Лл. 17. М. Пархоменко.
Я – Земля. 55x70. Літографія.
1975. Приватна колекція
художника**

**Лл. 18. М. Пархоменко.
Першопрохідці. 60x50.
Літографія. 1975. Приватна
колекція художника**

3. Гравюри М. І. Пархоменка 1980-х років

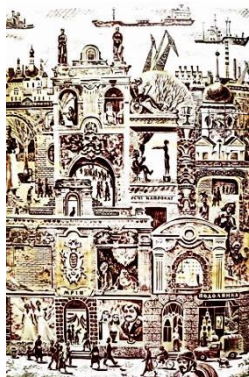
У 1980 році, до святкування 1500-річчя міста Києва, було створено **серію кольорових літографій «Києву – 1500 років»**. Це вісім вертикальних аркушів (90 x 61 см), виконаних у декількох відтінках, переважно вохристих, інколи з додаванням блакитного кольору. У серії художник підіймає декілька тем: це і сучасний Київ («Поділ», «Лавра. Малиновий дзвін», «Мости часу»), і улюблена художником тема водної стихії («Порт», «Народження корабля»), і історична тема («Хрещення Давньої Русі», «Пісня про Славуту», «Навала»).

Розглянемо декілька робіт із цієї серії. В літографії «Поділ» (Лл. 19) зображено центр міста, що вирує життям. Безліч крамничок, розталованих у старовинних будівлях, захоплюють своїм різноманіттям. Графіку цікаво розглядати: тут можна знайти й видатного українського філософа Григорія Сковороду, і художника, що робить замальовки міського пейзажу, і музиканта, що грає на сопілці, а також більш тривіальний сюжет – наприклад, дівчину, що приймає ванну. А вдалині видніються маківки церков та славетний Дніпро.

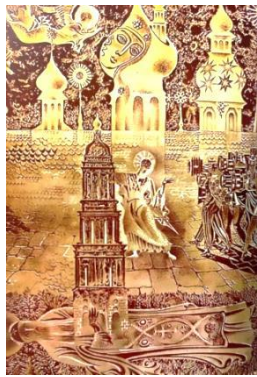
Літографія «Лавра. Малиновий дзвін» (Лл. 20.) глибоко наповнена релігійними сенсами. Художник зображує святих, ангела та Богоматір, яка споглядає з неба на землю. Але «головним героєм» твору, звичайно,

виступає Києво-Печерська лавра, а саме Велика лаврська дзвіниця – одна з найвищих будівель Києва. Недарма в назві твору міститься вислів «малиновий дзвін», що означає м'який за тембром передзвін. Науковець Л. Корж у книзі «Лаврська дзвіниця» приділяє велику увагу саме дзвонам: «Монастирі надавали великого значення дзвонам. Спочатку на дзвіниці їх було дев'ять, а також один дзвін для бойового годинника. <...> У 1901 році було встановлено ще чотирнадцять малих дзвонів, на яких виконували особливий дзвін, що називався «лаврським». Наразі на дзвіниці збереглося чотири дзвони: три на третьому ярусі та один годинниковий – на четвертому. <...> Кожні чверть години з дзвіниці лунає мелодійна гама»¹⁵.

Твір «Мости часу» (Іл. 21.) присвячений київським мостам, що з'єднують правий та лівий береги Дніпра, немовби з'єднуючи у часі історичний центр міста з новими житловими масивами. Художник зображує різноманітні мости: Північний, Парковий або пішохідний, Дарницький, Міст Метро. Цікавою деталлю є вантажівка з написом «Донбас», що їде Північним мостом. Не забуває Михайло Пархоменко і про улюблену водну стихію. У центрі композиції зображено водолаза, а в одному з нижніх кутів аркуша можна помітити плавчиню.

Іл. 19.
М. Пархоменко.
Поділ. 90x61.
Літографія. 1980.
Приватна колекція
художника

Іл. 20.
М. Пархоменко.
Лавра. Малиновий
дзвін. 90x61.
Літографія. 1980.
Приватна колекція
художника

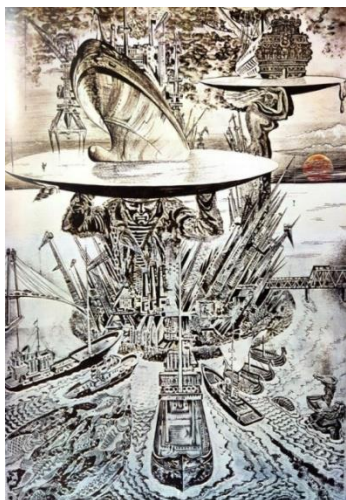

Іл. 21.
М. Пархоменко.
Мости часу. 90x61.
Літографія. 1980.
Приватна колекція
художника

¹⁵ Корж Л. Лаврська дзвіниця. Київ : Будівельник, 1983. 40 с.

Літографія «Порт» (Іл. 22.) наповнена індустриальними мотивами портових підйомних кранів, припортових заводів, доків та мостів. У центрі аркуша зображено острів-порт, до якого причалює безліч суден: великі кораблі, баржі й навіть дракари вікінгів. Але головною в роботі виступає фігура чи то моряка, чи то робітника порту, що, немовби атлант, тримає на плечах величезний корабель. Трохи далі жіноча постать (можливо це носова фігура корабля) тримає вітрильник. Літографія виконана в декількох кольорах: блакитному, сепії, відтінку рожевого та, як акцент, помаранчевому диску сонця.

Графічний аркуш «Народження корабля» (Іл. 23.) зображує могутній корабель, що має назву «Київ». Він випливає з величезної мушлі. Тут же зображено Тритона, сина грецького бога морів Посейдона. Атрибутом Тритона є мушля, в яку він сурмить, у нашому випадку сповіщаючи про появу нового корабля.

**Іл. 22. М. Пархоменко. Порт.
90х61. Літографія. 1980.
Приватна колекція художника**

**Іл. 23. М. Пархоменко.
Народження корабля. 90х61.
Літографія. 1980. Приватна
колекція художника**

Про значення моря і мореплавства в житті М. Пархоменка пише В. Селецька: «Особливим наскрізним мотивом у його творчості стала морська тема. Море в нього – це більше, ніж пейзаж: воно постає символом свободи, дороги, відкриттів і безмежності людського духу.

Його кораблі і порти – це образи мандрів і внутрішньої романтики, відчуття руху, що завжди було центральним у його житті»¹⁶.

Важливість морських подорожей для художника підкреслює і мистецтвознавиця О. Тарасенко: «...Міфологічно подорож означає заклик долі, переміщення героя зі звичного середовища в невідомий простір, вихід на нову «орбіту». Мета – відшукати цілісність, усвідомити себе єдиним із рідною землею і небом. Митець здійснив дві навколосвітні подорожі, двічі обігнув мис Горн і десятки разів Європу (під час десятилітньої роботи на судах Чорноморського пароплавства)»¹⁷.

У центрі літографії «Хрещення Давньої Русі» (Іл. 24.) здійснюється постать Володимира Великого, Хрестителя Русі. За зразок зовнішнього вигляду князя, очевидно, взято київський пам'ятник Володимиру Великому, розташований на нижній терасі Володимирської гірки. Хоча присутнє тут і власне трактування образу князя, а саме постать вершника на чолі війська, що зображена внизу аркуша. Михайло Пархоменко робить акцент не лише на історичній постаті Володимира, а й зображує сам процес навернення киян у християнство. На тлі ми бачимо повалених язичницьких ідолів, що пливають Дніпром.

Літографія «Пісня про Славуту» (Іл. 25.) присвячена славетним часам Гетьманщини, а точніше Хмельниччині, або польсько-козацькій війні. Гравюра змістовно поділена на три частини. Зверху зображено панораму Києва. При цьому вона одночасно поєднує сучасну архітектуру, собори періоду козацького бароко та Київської Русі. У центрі тим часом височить пам'ятник Богдану Хмельницькому, який був встановлений на Софійській площі в межах святкування 900-річчя Хрещення Русі.

Посередині аркуша зображено битву козаків із військом Речі Посполитої. Динамічна композиція передає хаос збройного протистояння, в якому козаки перемагають відомих крилатих гусарів (лицарська кіннота Речі Посполитої). Їхній прапор з орлом майже повалено.

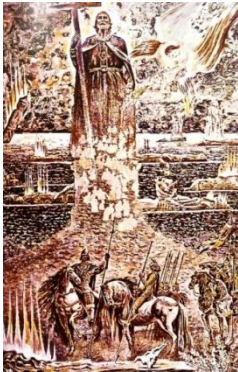
Внизу зображено бандуриста, який наче оспівує збройну боротьбу українців за рівність прав у Речі Посполитій, що згодом переросла у Національно-визвольну війну українського народу, очолювану Хмельницьким. Співця можна порівняти з образом Козака Мамає, який завжди уособлював у собі народну силу духу, незламність волі в боротьбі з поневолювачами. Мистецтвознавець С. Бушак так пише

¹⁶ Селецька В. На човнах мистецьких подорожей Михайла Пархоменка. *Образотворче мистецтво*. 2025. № 4 (126). С. 70–73.

¹⁷ Тарасенко О. Запрошення до подорожі. *Образотворче мистецтво*. 2002. № 1. С. 83.

про образ Козака Мамай: «Ідеалізований образ українського воїна та українців загалом. Козак Мамай – це одночасно й уособлення народного героя (козака-воїна), і культурного героя (спасителя, характерника), і духовного ідеалу українства (миролюбця), і етнічної моделі світобудови (символ космологічних знань українців)»¹⁸.

Літографія «Навала» (Іл. 26.) має символічне значення і є особливо актуальною в наші дні. Художник зображує узагальнений образ давньоруського воїна, що продовжує стояти незважаючи ні на що. Його щит пронизаний списами, зверху летять хмари стріл, але воїн погрожує нападаючим сокирою, показуючи, що так просто його не зламати. Монументальності герою надає фрагментарність композиції. Йому начебто затісно у форматі аркуша, і через це ми не можемо побачити його справжньої могутності.

Іл. 24.
М. Пархоменко.
Хрещення Древньої
Русі. 90х61.
Літографія. 1980.
Приватна колекція
художника

Іл. 25.
М. Пархоменко.
Пісня про Славу.
90х61. Літографія.
1980. Приватна
колекція художника

Іл. 26.
М. Пархоменко.
Навала. 90х61.
Літографія. 1980.
Приватна колекція
художника

Цікавою є серія кольорових літографій «Чотири стихії», створена у 1982 році. Мистецтвознавиця О. Тарасенко зазначає, що «життя дарувало художнику феєричні враження, однак найбільш вражаючі роботи пов'язані з краєвидами рідного чорноморського узбережжя. Не випадково художник створив цикл кольорових літографій «Чотири

¹⁸ Козак Мамай: альбом / авт. ст. С. Бушак, В. Сахарук, Р. Забашта. Київ : Родовід, 2008. 304 с.

стихії»¹⁹. Літографії, присвячені природним стихіям, мають відповідні назви: «Вода», «Земля», «Вогонь» і «Повітря».

Дослідивши попередні твори Михайла Пархоменка, ми можемо зробити припущення, що водна стихія є найближчою для художника. Переїзд із Донеччини на узбережжя Чорного моря та робота в Чорноморському пароплавстві є ще одним підтвердженням цього. Літографія «Вода» (Лл. 27.) (60 x 67 см) зображує метафоричне поняття «морські ворота», що означає великі портові міста, які відіграють ключову роль у міжнародній торгівлі. В Україні «морськими воротами» традиційно називають Одесу, а також порти Великої Одеси (Чорноморськ, Южний).

Художник зображує пишно оздоблені ворота, що немовби виростають посеред водного простору. Вони прикрашені рельєфом із риб, різними морськими тваринами, кораблями та міфологічними персонажами. Перед воротами стоїть корабель, що вже чекає своєї черги. Але не все так однозначно, як здається на перший погляд. Якщо уважно придивитися, то можна помітити, що на кораблі видніється пробойна. Таким чином художник нагадує нам, що водна стихія може бути й смертельно небезпечною. Й одразу виникає питання, чи не ведуть ці ворота у потойбічний світ, де кораблі знаходять останній свій прихисток.

Літографія «Земля» (Лл. 28.) (60 x 67 см) є метафоричним зображенням «матері-природи», яка дає життя всьому на Землі. Перед глядачем постає жіноча фігура, немовби виліплена з глини. Цій інтерпретації сприяє й колірна гама, використана художником, а саме охриста палітра, або, як її ще називають, «землі». Також можемо згадати релігійні уявлення перших людських цивілізацій, де часто фігурувало створення людей саме з глини, наприклад, у шумеро-вавилонських міфах. «До найстаріших записів антропологічних міфів належать декілька переказів із шумеро-аккадських і давньоєгипетських текстів про створення людей із глини та землі. <...> Люди створені з глини богами з утилітарною метою: землеробство. Вони створюють їх перед посівом», – зазначає Л. Гоц²⁰. До речі, профілі, схожі на зображення людей саме в месопотамській культурі, знаходимо й на цьому зображенні. Взагалі, літографію дуже цікаво розглядати, адже Михайло Пархоменко наповнив її безліччю деталей: елементи природи: ссавці, комахи, птахи, риби й, звичайно, люди. Але й на цьому

¹⁹ Тарасенко О. Запрошення до подорожі. *Образотворче мистецтво*. 2002. № 1. С. 83.

²⁰ Гоц Л. С. Трансгуманістичні аспекти міфологеми штучного життя в стародавньому світі. *Культура України*. 2021. № 71. С. 24–33.

художник не зупиняється, зображуючи також і здобутки людської культури як ще один дар природи, матінки-землі.

Лл. 27. М. Пархоменко.
Вода. 60x67. Літографія. 1982.
Приватна колекція художника

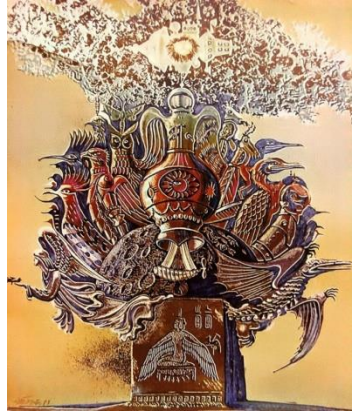
Лл. 28. М. Пархоменко.
Земля. 60x67. Літографія. 1982.
Приватна колекція художника

У літографії «Вогонь» (Лл. 29.) (60 x 67 см) художник звертається до багатогранної метафори «вогняний півень», що означає руйнівну пожежу. В народі також відомий вираз «пустити червоного півня», який означає навмисний підпал, де півень символізує полум'я. Саме цей образ є центральним у гравюрі. Полум'я величезного червоного півня перекидається на собори та церкви. У творі присутні й інші образи, пов'язані з вогнем: вогняна саламандра, смолоскипна хода, свічник та свічки, виверження вулкана та інші.

Літографія «Повітря» (Лл. 30.) (60 x 67 см), як і попередні гравюри, сповнена безліччю деталей. Але цікавою особливістю цього твору є те, що художник звертається не лише до небесних жителів, як-от зображення пташок, яких тут безліч, а й до космічної теми. Уважний глядач може помітити образ космонавта, чудернацький космічний корабель, який здійснює посадку на Місяці, і навіть одного з песиків, яких було запущено в космос у Радянському Союзі. Присутні тут також персонажі з різних релігій, як-от янгол або єгипетська богиня неба Нейт. За однією з давньоєгипетських версій походження світу, саме вона створила світ і народила Сонце. Її образ із розгорнутими крилами розміщувався на кришках саркофагів, і саме так зображує її й Михайло Пархоменко.

**Іл. 29. М. Пархоменко.
Вогонь. 60x67. Літографія.
1982. Приватна колекція
художника**

**Іл. 30. М. Пархоменко.
Повітря. 60x67. Літографія.
1982. Приватна колекція
художника**

ВИСНОВКИ

Отже, розглянувши творчість М. Пархоменка, можемо зазначити, що в її основу закладено любов до життя та людини. Філософське ставлення художника до явищ та проблем, що його оточують, втілено в розглянутих нами серіях та циклах літографій. Твори майстра нагадують про нерозривний зв'язок людини й природи, стверджують красу, силу та гуманізм. Вільне володіння графічною мовою літографії робить багатозначні художні образи творів зрозумілими та переконливими. Сьогодні, коли Україна перебуває у стані війни, а східні території майже всі окуповані, твори Михайла Пархоменка, присвячені українській Донеччині, є актуальними та сучасними як за своїм змістом, так і за художньою формою втілення. Вони виконують головне завдання мистецтва – слугують зв'язком між людьми.

Можна зробити висновок, що Михайло Іванович Пархоменко – це одеський художник із донецьким корінням, але насправді маємо дивитися ще ширше. Це людина світу, яка ніколи не боялася і не боїться відкривати нові горизонти, про що свідчить уся його творча спадщина. Нами ж було розглянуто лише початок мистецького шляху видатного українського художника, що передбачає перспективу подальших досліджень його творчості.

АНОТАЦІЯ

Розділ монографії присвячено дослідженню творчої спадщини заслуженого художника України Михайла Пархоменка, зокрема донецького періоду його творчості. Мета наукової публікації полягає у висвітленні проблеми виконання ідеологічного замовлення радянської влади з втіленням ширшої любові до рідного краю та національної ідентичності. Було проаналізовано серію літографій «Донбас трудовий», де індустріальні та аграрні сюжети набувають глибокого філософського та символічного змісту. Особливу увагу приділено триптиху «Канал Дніпро-Донбас», у якому виявлено приховані українські національні символи, зокрема образ робітниці у вишиванці. Також проаналізовано диптих «Шахтарські будні», що поєднує прадавню історію української землі з досягненнями сучасної науки й космонавтики. Було розглянуто цикл «Герої землі Донецької», де автор підкреслює приналежність до України таких видатних постатей, як Архип Куїнджі та Георгій Сєдов. У результаті дослідження встановлено, що Пархоменко майстерно використовував техніку літографії для створення складних багатопланих композицій, які відображають різноплановість регіону: від вугільних шахт до морського узбережжя. Зроблено висновок, що творчість Пархоменка 1970–1980-х років була своєрідною «одою» людській праці, природі та історії України. У дослідженні акцентується увага на важливості збереження та популяризації української культурної спадщини в умовах сучасної війни. Зроблено висновок, що графічні твори митця є унікальним поєднанням романтизму, професійної майстерності та глибокого патріотизму.

Література

1. Білецький В. Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу. Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. 216 с.
2. Георгій Тимофійович Береговий. *Наукові читання «Дніпровська орбіта»*. URL: <https://conferences.unaec.dp.ua/dneprorbita-articles/beregovoy.htm> (дата звернення: 15.03.2026).
3. Гоц Л. С. Трансгуманістичні аспекти міфологеми штучного життя в стародавньому світі. *Культура України*. 2021. № 71. С. 24–33.
4. Кам'яні баби зі степу. Хто і навіщо встановлював антропоморфні скульптури у степовій зоні. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/ (дата звернення: 15.03.2026).
5. Козак Мамай: альбом / авт. ст. С. Бушак, В. Сахарук, Р. Забашта. Київ : Родовід, 2008. 304 с.
6. Корж Л. Лаврська дзвіниця. Київ : Будівельник, 1983. 40 с.

7. Лоза Н. А. Використання символів і алегорій у створенні художнього образу композиції натюрморту: «Простір і час». Методичні рекомендації. Одеса, 2017. 73 с.

8. Марочко В. І. Ангеліна Парасковія Микитівна. *Енциклопедія історії України* / Редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1: А-В. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Anhelina_P (дата звернення: 15.03.2026).

9. Михайло Пархоменко. Графіка, живопис, скульптура: художній альбом / упоряд. Г. Васькевич, В. Левчук, М. Чепульська. Одеса : Бондаренко М. О., 2024. 424 с.

10. Михайлов П. Разом з героями. *Вечірній Донецьк*. 1975. 15 жовтня. (№ 243 (700)). С. 43.

11. Олексій Стаханов: історія шахтаря. URL: <https://www.dtv.dn.ua/2021/12/16/oleksij-stakhanov-istoriia-shakhtaria/> (дата звернення: 15.03.2026).

12. Пронкевич О. В. «Нова драма» кінця XIX – початку XX ст. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 140 с.

13. Селецька В. На човнах мистецьких подорожей Михайла Пархоменка. *Образотворче мистецтво*. 2025. № 4 (126). С. 70–73.

14. Тарасенко О. Запрошення до подорожі. *Образотворче мистецтво*. 2002. № 1. С. 83.

15. Юліна В. І дим вітчизни... *Вечірній Донецьк*. 1976. 12 липня. (№ 163 (925)). С. 45.

16. Ясиновська Н. Концепція «Світового дерева» у різних традиціях. *Сховище Сили*. 2025. № 4. С. 17–20.

Information about the author:

Spasskova Olena Pavlivna,

Candidate of Art Studies,

Lecturer at the Department of Theory and Methods of Decorative
and Applied Arts and Graphics

South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, 65020, Ukraine